

Wyrok z dnia 26 czerwca 1998 r.

I PKN 196/98

Jeżeli wykonywanie obowiązków ze stosunku pracy ma polegać na działalności twórczej pracownika, od woli stron zależy do kogo należeć będą autorskie prawa majątkowe. Nieokreślenie w umowie o pracę własności tych praw powoduje, że w granicach wynikających z umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron autorskie prawa majątkowe do tych utworów nabywa pracodawca z chwilą ich przyjęcia (art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. Nr 24, poz. 83 ze zm.).

Przewodniczący SSN: Kazimierz Jaśkowski, Sędziowie SN: Adam Józefowicz, Jadwiga Skibińska-Adamowicz (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 26 czerwca 1998 r. sprawy z powództwa Grzegorza B. przeciwko Muzeum Narodowemu w P. o przywrócenie do pracy, na skutek kasacji powoda od wyroku Sądu Wojewódzkiego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu z dnia 12 grudnia 1997 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e

Sąd Rejonowy-Sąd Pracy w Poznaniu wyrokiem z dnia 23 lipca 1997 r. oddalił powództwo Grzegorza B. o przywrócenie do pracy w Muzeum Narodowym w P., wniesione w związku z wypowiedzeniem mu z dniem 1 września 1995 r. warunków pracy. Sąd pierwszej instancji ustalił, że powód był zatrudniony w charakterze fotografa poczynając od dnia 1 lipca 1984 r. na podstawie umowy o pracę na czas nie określony. Pracownia fotograficzna, w której wykonywał pracę, pełni rolę usługową w stosunku do innych działów Muzeum, dlatego też strona pozwana wymagała od fotografów zdjęć odzwierciedlających rzeczywistość bardzo wiernie i starannie. W dniu 31 maja 1995 r. strona pozwana dokonała wypowiedzenia zmieniającego warunki

pracy powoda. Zmiana ta polegała na wprowadzeniu do umowy o pracę dodatkowej klauzuli, stwierdzającej, że „Muzeum będzie miało prawo bez dodatkowej zapłaty wykorzystywać zdjęcia dla potrzeb własnych wydawnictw, w reklamie zbiorów, jak również odsprzedawać zainteresowanym kontrahentom.” Zakres czynności powoda, jak zresztą pozostałych pracowników pracowni fotograficznej, nie uległ zmianie. Ponadto do klauzuli wprowadzony został zapis, że do umowy (o pracę) „ma zastosowanie również art. 12 ustawy z dnia 12 lutego 1984 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 24, poz. 83).”

Sąd Rejonowy ustalił także, iż przyczyną powyższej zmiany było dostosowanie warunków umowy o pracę do ustawy o prawie autorskim, która weszła w życie z dniem 24 maja 1995 r. Przepis art. 12 ust. 1 tej ustawy przewiduje, że jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej, pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron. Z tej przyczyny Sąd instancji instancji uznał za dopuszczalne zamieszczenie w umowach o pracę postanowień o przejściu na rzecz pracodawcy autorskich praw majątkowych do wszystkich utworów pracownika lub wszystkich utworów określonego rodzaju wykonanych przez pracownika w czasie trwania stosunku pracy. W konsekwencji Sąd Rejonowy uznał, że żądanie powoda nie mogło być uwzględnione.

Sąd Wojewódzki -Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Poznaniu wyrokiem z dnia 12 grudnia 1997 r. oddalił apelację, którą złożył powód od opisanego wyżej wyroku. Sąd drugiej instancji podkreślił, że zmiana umowy o pracę polegała na zamieszczeniu w niej postanowień wynikających z prawa autorskiego oraz że spośród wszystkich zatrudnionych fotografów tylko powód sprzeciwił się tym zmianom. Jednocześnie Sąd ten uznał za dopuszczalne postanowienia umowy o pracę, według których podczas trwania stosunku pracy autorskie prawa majątkowe, w zakresie określonym art. 12 ustawy, przechodzą na rzecz pracodawcy, gdyż nie jest to sprzeczne z art. 41 prawa autorskiego. W związku z tym, gdyby nawet praca powoda zawierała elementy twórcze, nie miałyby to znaczenia dla oceny jego roszczenia.

W kasacji złożonej od wskazanego wyroku powód zarzucił naruszenie prawa materialnego wskutek błędnej wykładni i niewłaściwego zastosowania art. 12 ust. 1 w związku z art. 41 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 24, poz. 83 ze zm.), polegających na przyjęciu, że art. 41 i

następne tego prawa „nie stosują się w zakresie działania art. 12 ustawy”. Ponadto zarzucił naruszenie przepisów postępowania mające wpływ na wynik sprawy wskutek nieuwzględnienia wniosków powoda dotyczących „rozważenia treści umowy w zakresie rozporządzenia prawami autorskimi powoda w kontekście zgodnej woli stron.”

Skarżący podniósł, że charakter dyspozytywny art. 12 prawa autorskiego nie może naruszać lub uchylać ogólnych zasad prawa autorskiego, podyktowanych jego funkcją ochronną. Dlatego też powyższy przepis nie może uchylać regulacji przewidzianej w art. 41 tego prawa. Podstawowa funkcja ochronna art. 12 polega na przesądzeniu, że pracodawca nie nabywa żadnych uprawnień *ex lege*, zaś wszelkie uprawnienia do utworu stworzonego przez pracownika w wykonaniu jego obowiązków pracowniczych wywodzą się z umowy o pracę. Tak więc art. 12 ustawy „stanowi normę dyspozytywną, mającą na celu dookreślenie treści umowy o pracę w odniesieniu do zakresu uzyskanego przez pracodawcę prawa korzystania z utworu tworzonoego przez pracownika oraz własność jego egzemplarza, jeżeli strony nie uregulowały tych kwestii w umowie o pracę, zaś rezultat pracy ma cechy utworu.”

Przytaczając powyższe zarzuty i argumenty skarżący wniósł o uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przyczyną wniesienia przez powoda kasacji było uznanie przez Sąd Wojewódzki, że wypowiedzenie mu warunków pracy było uzasadnione oraz spełniało przesłanki formalne prawidłowego wypowiedzenia zmieniającego i wskutek tego oddalenie apelacji powoda. Sąd Wojewódzki jako podstawę swojego rozstrzygnięcia podał przy tym art. 42 i art. 43 KP, a więc przepisy dotyczące wypowiedzania warunków pracy lub płacy. Ponadto, w związku z zawartą w nich treścią, rozważał zasadność wskazania przez pracodawcę jako przyczyny wprowadzającej zmiany w umowie o pracę - wejście w życie ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz.U. Nr 24, poz. 83 ze zm.), a zwłaszcza jej art. 12 ust. 1. W tej sytuacji poprawne sformułowanie podstaw kasacji wymagało od powoda wskazania przepisów podważających orzeczenie Sądu drugiej instancji co do jego istoty, czyli przede wszystkim zgłoszenie zarzutu naruszenia przepisów art. 42 w związku z art.

45 KP, według których ocenia się zasadność wypowiedzenia zmieniającego. Kasacja tego nie zawiera, co należy uznać nie tylko za poważne jej uchybienie, ale także za przeszkodę do rozpoznania kasacji w przedmiocie twierdzenia powoda, że wypowiedzenie zmieniające było nieuzasadnione i żądania przywrócenia do pracy na poprzednich warunkach. Sąd Najwyższy w swoim orzecznictwie dotyczącym charakteru kasacji i skutków nieprzytoczenia podstaw kasacyjnych wypowiedział się wielokrotnie i jednoznacznie, że skarga kasacyjna jest środkiem zaskarżenia ściśle prawnego, wobec czego niepodanie w niej przepisów, które zostały naruszone i uzasadnienia wskazującego na to naruszenie, czyni kasację niedopuszczalną. Jeżeli zaś skarżący nie wskazał w kasacji wszystkich niezbędnych przepisów, kasacja podlega rozpoznaniu tylko w granicach podanych podstaw kasacyjnych. Oznacza to, że Sąd Najwyższy nie może oceniać zaskarżonego wyroku w płaszczyźnie przepisów art. 42 w związku z art. 45 KP, jest natomiast uprawniony do oceny kasacji z punktu widzenia zarzutu naruszenia przepisów art. 12 ust. 1 i art. 41 ust. 1 ustawy o prawie autorskim, choć należy zaznaczyć, że powyższa ocena nie może mieć znaczenia praktycznego w sprawie ze względu na nieprzytoczenie zasadniczej podstawy, jaką stanowią wymienione wyżej przepisy Kodeksu pracy.

Odnosząc się do poprawnie sformułowanych zarzutów kasacyjnych należy zaznaczyć, że według art. 12 ust. 1 prawa autorskiego utworem jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. Według art. 1 ust. 2 tego prawa utworem może być także fotografia, jeżeli jest „przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze”. Tak sformułowana definicja zakłada, że przejaw działalności twórczej wtedy może być uznany za utwór, gdy nosi piętno właściwe danej jednostce, znamiona odróżniającego go od innych.

Stosownie do art. 8 ust. 1 prawa autorskiego twórcy przysługuje prawo autorskie do jego utworu, o ile ustawa nie stanowi inaczej. W myśl natomiast art. 12 ust. 1 pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron, jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej.

W świetle przytoczonych przepisów i stanowiska powoda, dla rozstrzygnięcia sporu powstałego między stronami ważne są dwie kwestie. Po pierwsze - czy określenie czynności i obowiązków powoda, jakie nastąpiło w piśmie z dnia 31 maja 1995

r., traktowane przez stronę pozwaną jako wypowiedzenie zmieniające warunki pracy, zmieniło charakter pracy powoda w tym sensie, że jej przedmiotem stała się twórczość, i po wtóre - gdyby przyjąć, że powód w ramach stosunku pracy wykonywał pracę twórczą (tworzył utwory), czy sprzeczne z prawem było zastrzeżenie w wymienionym wyżej piśmie, iż pozwane Muzeum „będzie miało prawo, bez dodatkowej zapłaty, wykorzystywać zdjęcia wykonane przez powoda dla własnych potrzeb, we własnych wydawnictwach, w reklamie zbiorów Muzeum, jak również sprzedawać zainteresowanym kontrahentom.”

Gdy chodzi o pierwszą kwestię, to w piśmie z dnia 31 maja 1995 r. strona pozwana nie zmieniła dotychczasowego charakteru pracy powoda. Z jego treści wynika bowiem jednoznacznie - i tak też ustaliły Sądy obu instancji - że do zakresu czynności powoda należy „wykonywanie profesjonalnych zdjęć dokumentacyjnych o charakterze wynikającym ze statutowych potrzeb Muzeum Narodowego w P.”, to jest dokumentacji fotograficznej gromadzonych, przechowywanych i konserwowanych muzealiów, zdjęć dla potrzeb programowej akcji wystawienniczej i oświatowo-edukacyjnej oraz zdjęć dokumentacyjnych siedzib oddziałów Muzeum i ich wnętrz z ekspozycją stałą lub czasową. W takim ujęciu w czynnościach powoda jako fotografa (renowatora) nie mieszczą się elementy twórcze, lecz odtwórcze. Jego obowiązkiem nie było bowiem wykonywanie zdjęć obrazów i innych przedmiotów sztuki w sposób oddający wrażenia artystyczne powoda czy też wyrażający jego wizję artystyczną, lecz wykonywanie zdjęć odtwarzających przy pomocy fotografii rzeczywisty stan zbiorów muzealnych i obiektów budowlanych. Strona pozwana, określając pracę powoda wyjaśniła, że należące do niego wykonywanie zdjęć dokumentacyjnych polegało na wykonywaniu na przykład reprodukcji obrazów, to znaczy na takim wykonaniu zdjęcia określonego obrazu, by była na nim widoczna wyłącznie sztuka danego twórcy (malarza), a nie „sztuka fotografa”. Taki jest bowiem sens pracy o charakterze dokumentacyjnym.

Podsumowując tę część rozważań należy zatem uznać, że z punktu widzenia ustaleń dokonanych przez Sądy obu instancji, przyjmujących, że strona pozwana nie dokonała zmiany dotychczasowego charakteru pracy powoda, nie nasuwa także zastrzeżeń pogląd zawarty w zaskarżonym orzeczeniu, iż pismo strony pozwanej z dnia 31 maja 1995 r., określające warunki pracy powoda, „w istocie usankcjonowało jedynie dotychczasowy stan rzeczy.”

Co się tyczy drugiego zagadnienia, to nie można podzielić stanowiska skarżącego, że art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. Nr 24, poz. 83 ze zm.) nie jest przepisem o charakterze szczególnym w stosunku do art. 41 tej ustawy.

W powyższej kwestii należy zwrócić uwagę na to, że art. 41 został zamieszczony w Rozdziale 5 ustawy mającym tytuł: „Przejęcie autorskich praw majątkowych”. Przepis ten w ustępie 1 pkt 1 postanawia, że autorskie prawa majątkowe mogą przejść na inne osoby w drodze dziedziczenia lub na podstawie umowy (o ile ustawa o prawie autorskim nie stanowi inaczej), natomiast w ustępie 1 pkt 2 przewiduje, że nabywca autorskich praw majątkowych może przenieść je na inne osoby, chyba że umowa stanowi inaczej. Analiza przytoczonej treści prowadzi do wniosku, że wymieniony przepis reguluje „przejęcie” autorskich praw majątkowych, które odbywa się w drodze dziedziczenia lub umowy, z podmiotu tych praw na inne osoby, oraz „przeniesienie” tych praw przez ich nabywcę na inne osoby. Tymczasem art. 12 znajduje się w Rozdziale 2 ustawy mającym tytuł: „Podmiot prawa autorskiego” i stanowi o „nabyciu” przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu, który stworzył pracownik w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy. Wskazuje przy tym, że nabycie to następuje z chwilą przyjęcia utworu pracownika i w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron, a zarazem zastrzega, że nabycie przez pracodawcę autorskich praw majątkowych jest dopuszczalne, gdy ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej.

Ujmując treść art. 12 ust. 1 omawianej ustawy nieco inaczej można stwierdzić, że tylko wtedy pracodawca nabywa autorskie prawa majątkowe do utworu, który stworzył pracownik wykonując obowiązki pracownicze, gdy strony w umowie o pracę nie postanowiły, że pracodawca tych praw nie nabędzie. Zatem, jak trafnie zauważyły Sądy obu instancji, jeżeli wykonywanie obowiązków ze stosunku pracy ma polegać na działalności twórczej pracownika, ustawodawca pozostawił woli stron rozstrzygnięcie kwestii do kogo będą należeć autorskie prawa majątkowe. Przepis art. 12 ustawy o prawie autorskim nie stwarza przy tym podstaw do wniosku, że do pracownika należy decyzja w tej sprawie. Posługuje się bowiem zwrotem „jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej”, dając tym samym wyraz znaczeniu, jakie ma wola obydwu stron stosunku pracy, a nie tylko wola jednej strony. W konsekwencji trzeba przyjąć, że gdyby zdjęcia (wszystkie lub niektóre) wykonywane przez powoda w ramach stosunku pracy były utworami, zaś strony nie określiły w umowie do kogo

będą należały autorskie prawa majątkowe, to w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron pozwany pracodawca nabywałby autorskie prawa majątkowe do tych zdjęć (utworów) z chwilą ich przyjęcia. Takie są bowiem skutki regulacji zawartej w omawianym art. 12 ust. 1 ustawy. Jeżeli natomiast strona pozwana chciałaby dopiero nabyć autorskie prawa majątkowe do utworów powoda, posługując się wypowiedzeniem zmieniającym, to wobec stanowiska powoda mogłaby uzyskać te prawa za jego zgodą, to znaczy wtedy, gdyby powód przyjął warunki w tym przedmiocie zaproponowane mu w piśmie z dnia 31 maja 1995 r.

Przytoczone rozważania - jak to wynika z wcześniejszych uwag - mają charakter teoretyczny ze względu na niewskazanie w kasacji właściwych podstaw kasacyjnych i ze względu na ustalenia Sądów obu instancji, z których wynika, że zarówno przed wypowiedzeniem zmieniającym, jak i wskutek tego wypowiedzenia obowiązki pracownicze powoda polegały na wykonywaniu dokumentacji fotograficznej, a nie utworów fotograficznych, i tylko w tym zakresie strona pozwana oczekiwała od powoda realizacji umowy o pracę. Zastrzeżenie w powyższym wypowiedzeniu prawa pozwanego Muzeum do wykorzystywania zdjęć dokumentacyjnych, będących rezultatem świadczenia przez powoda pracy, nie jest więc sprzeczne z art. 12 ust. 1 ustawy o prawie autorskim, który dotyczy „utworów” w rozumieniu tego prawa. Nie jest też sprzeczne z art. 41 tej ustawy. Zresztą tak w kasacji, jak i w załączniku do protokołu rozprawy przed Sądem Najwyższym powód podkreślał, że z punktu widzenia treści art. 12 ust. 1 omawianej ustawy zakres praw do utworu powstałego w wyniku wykonywania obowiązków pracowniczych zależy od zgodnej woli stron. Tymczasem w świetle ustaleń dokonanych w sprawie nie może wzbudzać wątpliwości okoliczność, że w tym zakresie strony nie uzyskały żadnego porozumienia. Strona pozwana nie oczekuje bowiem od powoda działalności twórczej w znaczeniu przyjętym w art. 1 ust. 1 ustawy o prawie autorskim, powód natomiast chciałby na przyszłość, ażeby (przynajmniej niektóre) wykonane przez niego zdjęcia zostały uznane przez stronę pozwaną jako utwory, do których prawo autorskie przysługiwałoby tylko jemu. W powyższym stanowisku powoda jest pewna niekonsekwencja, gdyż z art. 12 ust. 1 ustawy niewątpliwie wynika, że nabycie przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworu, który stworzył pracownik w wyniku wykonywania obowiązków pracowniczych, jest możliwe wtedy, gdy umowa o pracę nie stanowi inaczej. Zatem w myśl prawa od woli powoda zależałoby czy pracodawca nabędzie te prawa, czy nie.

Nie jest wreszcie trafny zarzut naruszenia przepisów postępowania wskutek braku ze strony Sądu Wojewódzkiego „oceny proponowanej powodowi nowej umowy o pracę.” Zarzut ten bowiem mógłby być oceniony w związku z przytoczeniem przepisów Kodeksu pracy regulujących zasadność wypowiedzenia zmieniającego. Tego jednak w kasacji jest brak.

Z przedstawionych więc względów i stosownie do art. 393¹² KPC Sąd Najwyższy oddalił kasację.

=====